

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ДУНДЮК ВІРА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 371.124:51]:378(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ
У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Хмельницькому національному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук
Романишина Оксана Ярославівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, доцент
кафедри інформатики і методики її викладання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Курлянд Зінаїда Наумівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського», завідувач кафедри
педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
Тютюн Любов Андріївна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри
математики і інформатики.

Захист відбудеться «03» березня 2017 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «27» січня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У світлі сучасної освітньої парадигми висувають нові вимоги до підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів в Україні, які узгоджують зі світовими тенденціями підвищення якості освіти. Саме якість освіти нині розглядається як найважливіший фактор стійкого розвитку країни, її технологічної, економічної, інформаційної безпеки. Це вимагає модернізації вищої педагогічної освіти, основні завдання якої окреслено в Конституції України, у законах України «Про освіту» (1991 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), що визначає один із напрямів державної політики підготовки висококваліфікованих учителів. Зміна орієнтирів вітчизняної педагогічної освіти потребує вчителя сучасності з розвиненими творчими, дослідницькими здібностями, високим рівнем інтелігентності, духовно-морального потенціалу, ерудованості, надзвичайною ефективністю в ситуаціях невизначеності, сформованим професіоналізмом, що передбачає ґрунтовне дослідження формування професійної ідентичності.

Значення професійної ідентичності майбутнього вчителя зростає у зв'язку зі змінами в соціумі, удосконаленням системи освіти України, зміною традиційного підходу до освітнього процесу на особистісно орієнтований. Цей процес охоплює і розвиток професійної компетентності, і особистісне становлення майбутнього вчителя, забезпечуючи формування внутрішньої готовності до опанування професією та власної реалізації. Потреба у формуванні професійної ідентичності майбутніх фахівців пояснюється професіоналізацією майбутнього фахівця, у процесі якої студенти протидіють змінам звичних для них норм поведінки, поглядів на професію, навколишнє середовище, самих себе. Наслідком цього є зневіра в перерахованих змінах, професії, навчальному закладі. Одним із шляхів запобігання розчаруванню є формування професійної ідентичності, яка забезпечує стабільність поглядів на обрану професію (Н. Пряжніков).

Проблема ідентичності стала предметом багатьох наукових досліджень у сучасній педагогічній, віковій та соціальній психології. Дослідженням феномена ідентичності займалися закордонні вчені: А. Адлер, Р. Баумайстер, Х. Беккер, А. Бодальов, Е. Гоффман, Е. Дюркгейм, Е. Еріксон, Л. Кляйн, Ч. Кулі, Дж. Мід, С. Московічі, М. Серто, Ч. Тарт, Х. Теджфел, Дж. Тернер та ін.

Важливим складником ідентичності особистості є професійна ідентичність, яку розглядають у працях закордонні та вітчизняні вчені: М. Абдуллаєва, Н. Антонова, І. Булах, О. Єрмолаєва, Н. Іванова, М. Кліщевська, Н. Кузьміна, З. Курлянд, Д. Леонтєв, Л. Орбан-Лембрик, Л. Романишина, О. Романишина, М. Савчин, С. Сисоєва, М. Шерман, Л. Шнейдер, Т. Яценко та ін.

Сутність професійної ідентичності майбутнього фахівця, її структуру, види та функції розглянуто в дослідженнях Д. Завалишиної, Н. Іванової, Ю. Кумиріної, Л. Шнейдер; питання становлення професійної ідентичності студентів ВНЗ подано в працях Г. Гарбузової, Ю. Поваренкова, У. Родигіної, О. Романишиної, І. Хамітової; особливості побудови освітнього процесу у вищій школі відповідно до сучасних вимог професійної підготовки фахівців викладено в працях

В. Бондаренка, Г. Васяновича, Н. Ничкало, В. Орлова, О. Пехоти, Н. Побірченко, Л. Федотова; етапи становлення професійної ідентичності розглядали Т. Березіна, О. Кочкурова. Окремий напрям досліджень присвячено формуванню цього феномена в представників різних професій: практичних психологів (І. Дружиніна, М. Коданьова, У. Родигіна, П. Смірнова, Л. Шнейдер); медичних психологів (А. Борисюк); бортпровідників (І. Вороцька); юристів (Ю. Кумиріна, О. Трандіна); економістів (А. Шатохін); менеджерів у галузі туризму (М. Панфілова); офіцерів-вихователів (І. Суботін, О. Некрасов); медичних працівників (О. Денисова, М. Попіль); майбутніх педагогів (Т. Березіна, Н. Жигінас, О. Кочкурова, А. Лукіянчук, Т. Міщенко, О. Романишина, Н. Регуш, Л. Тютюн, А. Яшина).

Однак, у наукових публікаціях дослідників недостатньо уваги приділено формуванню професійної ідентичності майбутніх учителів математики.

Актуальність обраного напрямку дослідження підсилюється низкою *суперечностей* між:

- високими вимогами суспільства до майбутнього вчителя та невідповідністю цим вимогам традиційної системи їхньої підготовки у вищих навчальних закладах;

- необхідністю формування професійної ідентичності в майбутніх учителів математики та недостатнім дидактико-методичним забезпеченням такого процесу;

- об'єктивно зростаючою потребою сучасного суспільства в учителях, які ідентифікують себе з майбутньою професією, та недостатнім рівнем сформованості професійної ідентичності випускників вищого педагогічного навчального закладу;

- необхідністю організації ефективної цілеспрямованої діяльності щодо становлення професійної ідентичності майбутніх учителів математики в освітньому процесі педагогічного ВНЗ та відсутністю педагогічних умов, що її забезпечують.

Таким чином, актуальність проблеми, недостатня її розробленість у педагогічній теорії та практиці, наявні суперечності, які можна та потрібно усунути, зумовили вибір теми дисертації **«Формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики у вищому навчальному закладі»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з планом науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка у дослідженні проблеми «Особистісно-професійний розвиток педагога в процесі підготовки до інноваційної діяльності» (номер державної реєстрації 0111U001321) та Хмельницького національного університету в межах теми «Психологічно-педагогічна система становлення особистості фахівця» (номер державної реєстрації 0940U222009).

Тему дослідження затверджено на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 9 від 27.04.2010 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень

у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 1 від 25.01.2011 р.).

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики у вищому навчальному закладі.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні **завдання** дослідження:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури охарактеризувати сутність і види ідентичності; з'ясувати сутність поняття «професійна ідентичність» та визначити етапи становлення й розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів математики у процесі професійної підготовки.

2. Визначити структуру, критерії та показники рівнів сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів математики.

3. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики та розробити структурно-функціональну модель такого процесу.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів математики у вищому навчальному закладі.

Предмет дослідження – педагогічні умови та структурно-функціональна модель формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Для реалізації поставлених завдань використовувався такий комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукових джерел, офіційних і нормативних документів – для вивчення стану розробленості досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній літературі, з'ясування сутності базових понять; синтезу, абстрагування, узагальнення, прогнозування, проектування, моделювання, класифікації – для зіставлення теоретичних та практичних підходів з метою розуміння концепцій формування професійної ідентичності та визначення педагогічних умов формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики; *емпіричні* – бесіди, анкетування, опитування, тестування, діагностування, самоаналіз, педагогічне спостереження, самоспостереження, *педагогічний експеримент* (констатувальний і формувальний) – для перевірки ефективності педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики; *методи математичної статистики* – для кількісного та якісного аналізу одержаних результатів, встановлення кількісних залежностей між досліджуваними явищами з використанням *t*-критерію Стьюдента.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови

формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики (забезпечення педагогічного супроводу професійної підготовки майбутніх учителів математики; використання інтерактивних форм і методів, спрямованих на забезпечення самореалізації особистості; упровадження спецкурсу «Професійна ідентичність учителя математики» для студентів вищих навчальних закладів); розроблено структурно-функціональну модель формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики, що об'єднує мету та результат підготовки студентів, яка реалізовувалася в три етапи (адаптаційно-мотиваційний, стабілізаційно-професійний, уточнювально-ідентифікаційний), що передбачало формування компонентів професійної ідентичності шляхом упровадження педагогічних умов та встановлення рівнів сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів математики: високого (сформована), достатнього (нав'язана), середнього (мораторій) та низького (невизначена);

– *удосконалено* компоненти і критерії формування професійної ідентичності: когнітивний компонент (критерії – знання та уявлення про себе як особистість і професіонала, про обрану професію); мотиваційно-ціннісний компонент (критерії – сформованість мотивів, цілей та цінностей майбутньої професійної діяльності), операційно-діяльнісний (критерії – наявність сформованих професійних умінь та навичок майбутніх учителів) та афективно-оцінний (критерії – емоційно-оцінне ставлення до професійних переконань і знань, емоційно позитивне сприйняття професії) на основі особливостей цього феномена для майбутніх учителів математики.

Дістали подальшого розвитку основні напрями реалізації особистісно орієнтованого та акмеологічного підходів до професійної підготовки майбутніх учителів математики шляхом застосування в навчальному процесі інтерактивних форм і методів для формування професійної ідентичності; зміст понять «професійна ідентичність», «професійна ідентичність учителя математики».

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці спецкурсу «Професійна ідентичність учителів математики» та методичних рекомендацій «Тренінг з формування професійної ідентичності у майбутніх учителів математичних дисциплін засобами інформаційних технологій».

Теоретичні положення, практичні напрацювання, результати дослідження можуть бути використані у вищих навчальних закладах для: оновлення змісту лекційних і практичних занять із педагогіки, основ педагогічної майстерності; у підготовці студентами курсових, дипломних і магістерських робіт; при написанні підручників, посібників, спецкурсів; у системі неперервної освіти вчителя сучасної загальноосвітньої школи.

Основні положення дослідження **впроваджено** в освітній процес Хмельницького національного університету (довідка про впровадження № 78 від 11.10.2016 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка про впровадження № 185 від 13.10.2016 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (довідка про впровадження № 01-28/2053 від 17.10.2016 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка про

впровадження № 1240-33/03 від 18.10.2016 р.).

Особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві працях полягає в тому, що в статті [2] автору належить розгляд питань про особливості професійної ідентичності майбутніх учителів; у методичних рекомендаціях [12] автору належать ідеї щодо вибору завдань четвертого та п'ятого заняття.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їхнього обговорення на науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: *міжнародні* – «Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук» (Одеса, 2015), «Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні» (Львів, 2015), «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії» (Переяслав-Хмельницький, 2015), «Психологія і педагогіка в системі сучасного гуманістичного знання XXI століття» (Харків, 2016); *всеукраїнські* – «Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами (Херсон, 2016), «Вища школа і ринок праці: інтеграція, модернізація, інтернаціоналізація» (Мукачево, 2016).

Результати дисертації обговорювалися та отримали схвальні відгуки на засіданнях кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету (2014–2016 рр.).

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 12 наукових публікаціях автора (10 – одноосібні), з яких 7 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 публікація в зарубіжному науковому виданні), 4 – апробаційного характеру, 1 праця, яка додатково відображає наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (214 найменувань, з них 11 – іноземними мовами), додатків (9 на 48 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 174 сторінках. Роботу ілюстровано 16 таблицями та 8 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; указано зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; охарактеризовано методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про впровадження, апробацію та опублікування результатів дослідження; розкрито особистий внесок автора в опублікованих у співавторстві працях; указано структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «Теоретичні основи формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики» – подано загальну характеристику ідентичності в сучасній педагогіці та психології, різних видів ідентичності; розглянуто професійну ідентичність як психолого-педагогічну проблему; а також сучасні вимоги до професійної підготовки вчителя математики.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено причини виникнення теорій ідентичності в сучасному гуманітарному мисленні, пов'язаних із загостренням проблеми вибору і міри у всіх сферах життєвого простору та життєвої ідеології людини (М. Бубер, Л. Леві-Брюль, М. Мід та ін.). Звернення до проблеми ідентичності пов'язане з підвищенням інтересу до вибору, самовираження, надбання «сутнісного Я» в хаосі буття (А. Брудний). У найширшому розумінні ідентичність сприймають як ототожнення індивідом себе з іншою людиною, безпосереднє переживання суб'єктом тієї чи іншої міри тотожності з об'єктом (В. Давидов). Ідентичність тлумачиться як інтегративне поняття, у якому виявляються когнітивні, мотиваційні та ціннісні характеристики особистості, які забезпечують орієнтацію у світі професій, професійній спільноті та в широкому соціальному оточенні (Е. Еріксон, Дж. Марсія).

У працях вітчизняних і зарубіжних психологів виділяють функції ідентичності: центральний механізм формування здатності «Я» суб'єкта до творчого саморозвитку на основі переживання своєї тотожності зі суб'єктом; важливий механізм соціалізації; механізм постановки суб'єктом себе на місце іншого, що виявляється у вигляді занурювання себе в середовище іншої людини; спосіб моделювання змістового поля партнера зі спілкування та своєї поведінки; механізм формування професійної спрямованості, навчальної самостійності, активності і об'єктивної самооцінки (Х. Абельс, І. Акіндінова).

Зміст ідентичності визначено як конфігурацію, яка поступово об'єднує конституційні нахили, базові потреби, здібності, значимі ідентифікації, ефективні захисти, успішні сублімації та постійні ролі; виділяють три форми ідентичності: зовнішньо зумовлену, набуту, запозичену (Е. Еріксон).

Визначено види ідентичності: особистісну, соціальну, колективну, національну, статеву, етнічну, політичну, мобільну, гендерну, часову, професійну, пов'язані з розвитком професіоналізації, професійної ідентичності (Н. Іванова).

На ідентичності базується професійна ідентичність. У межах концепції професійного розвитку виділяють три основні аспекти розгляду поняття професійної ідентичності: 1) професійна ідентичність – це провідна тенденція становлення суб'єкта професійного шляху; 2) професійна ідентичність – це емоційний стан, у якому перебуває особистість на різних етапах професійного шляху (Ю. Поваренков). Професійна ідентичність – це інтегративне поняття, котре об'єднує компоненти особистісної та соціальної ідентичності, багаторівнева динамічна структура, яка містить усвідомлені та неусвідомлені компоненти, складники самосвідомості, результат професійного самовизначення, характеристика особистості з погляду її професійної взаємодії з навколишнім світом, що передбачає ставлення до себе як до професіонала, до професії, до членів професійної спільноти (А. Борисюк).

Професійну ідентичність зіставляють з професіограмою вчителя математики, яка має такі складники: цілі та завдання навчання математики в загальноосвітній школі; загальнопедагогічні функції, знання, навички та вміння вчителя; кваліфікаційна характеристика вчителя математики (обсяг і зміст спеціальних знань, умінь і навичок молодого вчителя – випускника вищого педагогічного

навчального закладу). Важливу роль у цьому процесі відводять професійній культурі вчителя математики, яка є сукупністю педагогічної, психологічної, математичної, методичної, інформаційної, мовної, моральної культур (Г. Міхалін).

Визначено рівні сформованості професійної ідентичності: розмита (дифузна); передчасна; мораторій; здобута (Дж. Марсія).

У другому розділі – «Обґрунтування педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики» – описано структуру, особливості та стан професійної ідентичності майбутніх учителів, її становлення і розвиток; здійснено теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики та структурно-функціональної моделі такого процесу.

В основу структури ідентичності покладено такі фактори: 1) біологічний організм – це серцевина ідентичності, найперший тип ідентичності в онтогенезі; 2) змістовий вимір – це ті характеристики, якими індивід користується, щоб описати себе як унікальну особистість; 3) ціннісний вимір – це оцінка елементів змістового виміру; 4) час – суб'єктивний і біографічний (Г. Брейкуел).

Серед структурних компонентів професійної ідентичності, які розглядали дослідники (А. Борисюк, Е. Еріксон, Є. Єгоров, О. Романишина, І. Хамітова) було виділено ті, які впливають на формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний та афективно-оцінний. У виборі компонентів орієнтувалися на види професійної ідентичності: особистісну і соціальну. Особистісний складник професійної ідентичності характеризують когнітивний і мотиваційно-ціннісний компоненти, а соціальний складник – операційно-діяльнісний і афективно-оцінний компоненти.

Когнітивний компонент характеризує володіння знаннями з фундаментальних, спеціальних і професійно спрямованих дисциплін, необхідних у професійній діяльності, наявність потреби в постійному поповненні професійних знань. *Мотиваційно-ціннісний* компонент дозволив сформулювати цілі майбутньої професійної діяльності. Він характеризує ставлення студентів до праці, інтерес до професії і майбутньої професійної діяльності, сприйняття професійних цінностей і норм професійної поведінки. *Операційно-діяльнісний* компонент характеризує наявність умінь застосовувати навички професійної діяльності, розробляти план формування практичних вмінь та навичок, готовність до професійних випробувань. Особливе значення в реалізації цього компонента відіграє педагогічна практика, під час якої перевіряють та вдосконалюють ступінь засвоєння практичних умінь і навичок. *Афективно-оцінний* компонент містить емоційно-позитивне сприйняття професії, характеризує наявність самооцінки, ставлення до самого себе, сприйняття партнерів за комунікативною взаємодією.

З урахуванням змісту зазначених компонентів, поняття «професійна ідентичність майбутнього вчителя математики» трактуємо як набуту в процесі фахової підготовки інтегративну якість, яка об'єднує особистісну та соціальну

ідентичності, є складником самосвідомості, результатом професійного самовизначення.

Визначено (А. Борисюк) найбільш ефективні етапи формування професійної ідентичності майбутніх фахівців: мотиваційно-інтенціональний, накопичувально-екстеріоризаційний та інтеріоризаційний. Мотиваційно-інтенціональний етап становлення професійної ідентичності охоплює доакадемічний етап професійного становлення; накопичувально-екстеріоризаційний – містить академічну професійну підготовку та спрямований на професійно орієнтований особистісний розвиток, отримання відповідних до професії знань, умінь та практичних навичок. Третій етап становлення професійної ідентичності – інтеріоризаційний – реалізується після завершення навчання у вищому навчальному закладі (аспірантура, докторантура, інтернатура, перші роки самостійної професійної діяльності).

На початковому етапі перед студентами були поставлені завдання: оволодіти різними формами, методами, засобами новітніх технологій під час здійснення освітнього процесу в навчальних закладах; сформувати вміння застосовувати теоретичні знання в практичній діяльності, усвідомлювати професійне значення цих знань; виховати потребу постійного удосконалення професійних знань, умінь і навичок та педагогічної майстерності; розвивати творчу ініціативу, реалізовувати особистісний творчий потенціал кожного студента; розвиток дослідницьких умінь у конкретній професійній діяльності. Це забезпечується під час педагогічної практики, коли студенти оволодівають системою професійних умінь і навичок: визначати конкретну освітню мету та завдання педагогічної діяльності з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів; здійснювати перспективне, тематичне, календарне та поурочне планування роботи вчителя математики; проводити уроки різних типів із застосуванням різноманітних методів і прийомів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів; здійснювати освітній процес на принципах педагогічної взаємодії, співпраці з учнями; проводити науково-дослідницьку роботу, вивчати досвід учителів щодо їхньої співпраці, співтворчості з учнями, зокрема з обдарованими; формувати особистісні якості вчителя, вихователя; аналізувати власну педагогічну діяльність, а також колег, студентів-практикантів (І. Семененко).

Доведено, що формування професійних цінностей – це важливий момент у підготовці та професійному становленні майбутнього вчителя математики, передумовою якого є укріплення його професійної позиції, що розглядають як складну систему цінностей особистості, де установки, інтереси, світоглядні категорії й ставлення суб'єкта до загальнолюдських цінностей на єдиній основі регулюють практичну діяльність (С. Єрмакова). У ставленні до професійної діяльності орієнтувалися на такі цінності: цінності професії, пов'язані із самовизначенням у професійній діяльності; цінності професії, що виникають на основі різних видів винагороди професійної діяльності з боку суспільства; цінності, що утворюються на базі різних рис тієї чи іншої професії; цінності

вищого гатунку, що використовуються в суспільстві для регуляції ставлення до професії (О. Савченко).

Однією з умов ефективності формування професійної ідентичності є забезпечення психолого-педагогічної підтримки студентів, яким було обрано педагогічний супровід, спрямований на професійне навчання та широке залучення студентів до професійної діяльності. Такий підхід сприяв підготовці конкурентоспроможних фахівців і формуванню в них професійної компетентності, професійної ідентичності та готовності до виконання майбутньої професійної діяльності. Педагогічна готовність є не лише результатом, але й метою професійної підготовки майбутнього вчителя. Було враховано, що педагогічна готовність – це складний синтез взаємопов'язаних структурних компонентів: психологічна готовність (сформована спрямованість на педагогічну діяльність, установка на роботу в школі); науково-теоретична готовність (наявність необхідного обсягу педагогічних, психологічних, соціальних знань, необхідних для компетентної педагогічної діяльності); практична готовність (наявність сформованих на належному рівні професійних знань, умінь і навичок); психофізіологічна готовність (наявність відповідних передумов для оволодіння педагогічною діяльністю, сформованість професійно важливих якостей); фізична готовність (відповідність стану здоров'я та фізичного розвитку вимогам педагогічної діяльності та професійної працездатності) (В. Сластьонін).

Значне місце у формуванні професійної ідентичності відводять педагогічним умовам такого процесу. Під педагогічними умовами формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики розуміємо сукупність заходів, змісту, форм і методів, необхідних для ефективного здійснення процесу. Основою для обґрунтування педагогічних умов було обрано результати констатувального етапу експерименту. У дослідженні брали участь студенти I–IV курсів факультету математики та інформатики Рівненського державного гуманітарного університету, Хмельницького національного університету та студенти фізико-математичного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Проведене тестування показало, що високі показники характерні для студентів, які прагнуть оволодіти обраною професією, їм подобається професія, яку вони здобувають. У майбутньому студенти хочуть працювати і далі удосконалюватися за обраною професією; у вільний час займаються справами, які стосуються майбутньої професії, вважають свою професію справою свого життя. Низькі показники характеризують студентів, які вимушені навчатися на цих факультетах за різних обставин: вступ до ВНЗ зумовлений бажанням батьків, агітацією друзів, найближчий навчальний заклад, малий конкурс. Аналіз відповідей студентів показав, що від I до IV курсу спостерігається загальна тенденція до зниження готовності працювати за обраною професією. Причини називалися різні: безтурботність студентського життя; кохана людина; весілля; розчарування в професії; небажання відмовитися від усталених звичок; недостатнє матеріальне забезпечення тощо.

Науковці вважають, що становленню професійної ідентичності майбутніх учителів сприяють певні педагогічні умови (І. Наумова, О. Романишина). З огляду на проаналізовані праці дослідників було обрано такі педагогічні умови: забезпечення педагогічного супроводу професійної підготовки майбутніх учителів математики; використання інтерактивних форм і методів, спрямованих на забезпечення самореалізації особистості; упровадження спецкурсу «Професійна ідентичність учителя математики» для студентів вищих навчальних закладах. Усі обрані педагогічні умови перебувають у взаємозв'язку та доповнюють одна одну.

Використовуючи метод моделювання, нами було розроблено структурно-функціональну модель формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики з урахуванням теоретико-методологічних підходів (особистісно орієнтованого, гуманістичного, діяльнісного, компетентнісного) та загальнодидактичних принципів, зовнішніх і внутрішніх факторів. Під моделлю формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики розуміємо опис та теоретичне обґрунтування структурних та функціональних компонентів освітнього процесу.

При розробці структурно-функціональної моделі керувалися: кваліфікаційними вимогами до педагога, обумовленими соціальним замовленням; галузевими стандартами вищої освіти за напрямками «Прикладна математика», «Професійна освіта»; навчальними планами за спеціальностями «Педагогіка і методика середньої освіти: математика», «Прикладна математика»; педагогічними умовами процесу формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики.

У розробленій структурно-функціональній моделі (рис. 1) є структурні блоки: нормативно-цільовий, сутнісно-змістовий, оцінно-рефлексивний. Нормативно-цільовий блок представлений метою, завданнями, загальнонауковими підходами, принципами формування професійної ідентичності; сутнісно-змістовий – відображений етапами формування професійної ідентичності, функціями, взаємодією суб'єктів навчального процесу та структурними компонентами: когнітивним, мотиваційно-ціннісним, операційно-діяльнісним та афективно-оцінним; оцінно-рефлексивний – представлений критеріями, рівнями, результатом сформованості професійної ідентичності та педагогічними умовами формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики.

Усі блоки структурно-функціональної моделі поєднані зв'язками, вона є відкритою, підпорядковується принципам синергетики та акмеології. Її реалізація ґрунтується на сучасних загальнонаукових підходах: компетентнісному, особистісно орієнтованому, діяльнісному, гуманістичному, акмеологічному. Указані підходи зорієнтовані на створення умов для самовираження та саморозвитку студента, ефективно використання яких підвищує рівень мотивації і стимулює пізнавальний інтерес, забезпечує ефективність навчання. Під час формування професійної ідентичності значну увагу приділено інформаційно-комунікаційним технологіям.

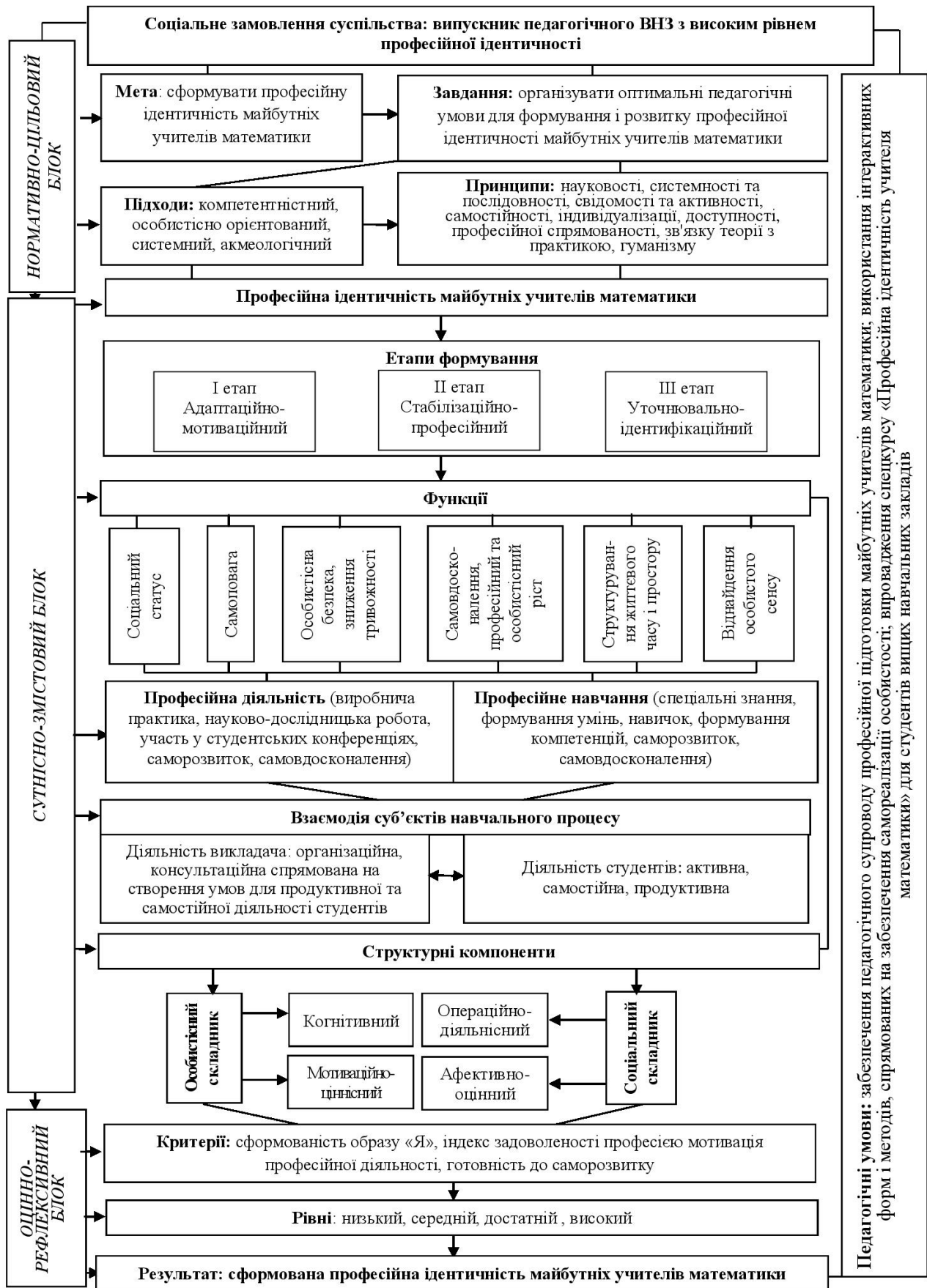

Рис. 1 Структурно-функціональна модель формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики

Виділено та охарактеризовано три етапи формування професійної ідентичності, враховані при побудові моделі. Перший етап (I курс) – адаптаційно-мотиваційний. Це період адаптації студентів до нових умов навчання, нового колективу, підвищених вимог, збільшення навантаження тощо. Для першокурсників, особливо з неадекватною самооцінкою, така зміна ролі може виявитись травматичною, тому особливої ваги набуває підтримка з боку батьків, друзів, однокурсників.

У цей період поведінка студентів характеризується високим ступенем конформізму, відсутністю асоціювання себе в новому середовищі (А. Борисюк). Другий етап – стабілізаційно-професійний, який переважно триває впродовж другого-третього років навчання. Це період інтенсивної навчальної діяльності студентів, коли вони отримують професійну підготовку. Для етапу характерне формування професійних запитів і потреб. У цей період студенти гостро відчують потребу у вузькоспеціалізованих професійних знаннях, не усвідомлюючи при цьому об'єктивної неготовності до їхнього засвоєння. На третьому курсі підсилюється інтерес до навчання як відображення подальшого розвитку й поглиблення професійних інтересів студентів. Студентам цього курсу притаманна криза середини навчання, що може супроводжуватися усвідомленням суперечності між абстрактним характером предмета навчальної діяльності й реальним предметом майбутньої професійної діяльності. Виникає незадоволення окремими дисциплінами, з'являються сумніви щодо правильності зробленого професійного вибору («Криза III курсу») (Н. Шевченко). Третій етап – уточнювально-ідентифікаційний – помітно наближає студентів четвертого курсу до початку самостійної професійної діяльності. Це особливо відчутно під час педагогічної практики, коли потрібно застосовувати отримані знання, уміння й навички. Для цього етапу характерне виникнення великої кількості страхів та тривог, пов'язаних із сумнівами щодо власної професійної придатності, можливості брати участь у конкуренції, перспектив працевлаштування, матеріальної забезпеченості тощо. Цей етап характеризується когнітивною, психологічною мотиваційною готовністю до професійної діяльності.

Визначено, що формувати професійну ідентичність потрібно впродовж усіх років навчання у ВНЗ, тому модель формування професійної ідентичності стосується всіх курсів навчання.

У третьому розділі – «Дослідно-експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики» – розглянуто питання про організацію і методiku проведення педагогічного експерименту; результати дослідження та їхній аналіз.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася протягом 2011–2016 років, у три етапи на базі Рівненського державного гуманітарного університету, Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Хмельницького національного університету, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Загалом педагогічним експериментом було охоплено 443 студенти.

Реалізація обраних педагогічних умов проводилася на всіх етапах дослідження. Перша педагогічна умова – *забезпечення педагогічного супроводу професійної підготовки майбутніх учителів математики* – базувалася на визначенні, що психолого-педагогічний супровід є одним із механізмів тривалої двосторонньої педагогічної взаємодії за типом «викладач-студент», «студент-студент». Він здійснювався на основі індивідуалізації, диференціації та інтеграції діяльності всіх суб'єктів, дотичних до процесу формування професійної ідентичності студентів. Студенти брали участь у міських конкурсах із розробки соціальних проектів. Психологічна допомога викладачам та студентам здійснювалася шляхом індивідуальних консультацій, бесід, групових тренінгів тощо. Робота проводилася на трьох етапах: адаптаційно-мотиваційному, стабілізаційно-професійному та уточнювально-ідентифікаційному. У процесі супроводу створювалися умови для успішної адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ, формувалася готовність до адекватного сприйняття вимог до професії, для формування професійно-особистісної Я-концепції, її функцій і співвідношення їх із своїми здібностями, індивідуально-типологічними характеристиками, розроблялися рекомендації щодо організації самостійної діяльності; навчали прийомам саморегуляції, самоконтролю, конструктивним способам подолання професійних і особистісних проблем.

Друга педагогічна умова – *використання інтерактивних форм і методів, спрямованих на забезпечення самореалізації особистості* – базувалася на вимогах до знань, умінь і навичок з математичних дисциплін, методиці викладання математики, основах педагогічної майстерності. Було визначено, що одним із найбільш перспективних шляхів удосконалення підготовки майбутніх учителів є впровадження інтерактивних форм і методів навчання: парне і фронтальне навчання; навчання в грі, дискусії; кооперативна навчальна діяльність у малих групах. Для поетапного формування рефлексивних умінь, самопізнання, саморозвитку, самореалізації позитивні результати отримали при використанні професійної дискусії, яку проводили як публічну суперечку, у процесі якої формувалися нові ідеї та переконання, поглиблювалися розуміння нових теоретичних положень, неправильних суджень, відбувалося уточнення звичних понять, уміння знаходити докази, обґрунтовувати висновки. З цією метою проводилися дебати з питань математики: «Історію математики не можна відділити від загальної історії культури», «Арифметика і геометрія значно достовірніші, ніж усі інші науки», «Математика – це ще й мова», «Математика – це спосіб називати різні речі одним ім'ям», «У вивченні природи математика вносить найбільший вклад», «Від викладача математики й у вищій, і середній школі вимагають не тільки міцного знання науки», «Математика є частиною духовного життя», «Числа керують світом». Інтерактивні технології в доповненні до традиційної системи навчання дали можливість глибше сформуванню мотивацію, досконаліше вивчити окремі фахові питання, чіткіше усвідомити свою відповідність професії, ширше оволодіти операційною стороною діяльності, а також забезпечили студентам умови навчати один одного.

Третя педагогічна умова формування професійної ідентичності – *упровадження спецкурсу «Професійна ідентичність учителя математики» для студентів вищих навчальних закладів*. Метою спецкурсу було ознайомити студентів із сутністю професійної ідентичності фахівця, її значенням у життєдіяльності та професійному самовизначенні особистості, специфікою професійної ідентичності вчителя математики, сформуванню уявлення про основні положення професійного становлення особистості.

Експериментальне навчання проводилося в позаурочний час упродовж сьомого навчального семестру, у формі лекційних (10 академічних годин) та практичних (24 академічні години) занять один раз на тиждень; на самостійну роботу виділено 24 години; 14 годин – індивідуальна робота. Основні теоретичні положення спецкурсу мають практичну спрямованість, вони розглядалися з урахуванням психологічних механізмів та закономірностей педагогічних явищ, що сприяло вирішенню майбутнім учителем педагогічних проблем, творчому пошуку засобів, методів, прийомів опосередкованого впливу на особистість молодої людини.

Зведені результати сформованості професійної ідентичності в майбутніх учителів математики подано в таблиці 1. Контрольна група налічувала 126 студентів, експериментальна – 129.

Таблиця 1

Результати рівнів сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів математики

Компоненти	Групи	Рівні сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів математики							
		високий		достатній		середній		низький	
Когнітивний	КГ	14	11,11	43	34,13	64	50,79	5	3,97
	ЕГ	41	31,78	59	45,74	29	22,48	0	0
Мотиваційно-ціннісний	КГ	18	14,09	52	41,47	51	40,48	5	3,96
	ЕГ	36	27,91	73	56,78	20	15,31	0	0
Операційно-діяльнісний	КГ	17	13,49	41	32,54	61	48,41	7	5,56
	ЕГ	41	31,78	58	44,96	30	23,26	0	0
Афективно-оцінний	КГ	18	14,29	36	28,57	67	53,17	5	3,97
	ЕГ	39	30,23	57	44,19	33	25,58	0	0
Сформована професійна ідентичність	КГ		13,25		34,17		48,21		4,37
	ЕГ		30,43		47,92		21,65		0,00

Для визначення показників сформованості професійної ідентичності застосовували різні методики: методику вивчення факторів привабливості професії В. Ядова в модифікації Н. Кузьміної, А. Реана; методику «Професійна спрямованість особистості вчителя» Є. Рогова; методику «Комунікативні і організаторські здібності» В. Синявського, В. Федоришина; тест «Хто Я?» М. Куна та Т. Макпартленда в модифікації Т. Румянцевої; оцінну шкалу вияву

професійних і психологічних моральних якостей студентів (модифіковану методику за Н. Кузьміною); тест-опитувальник «Рівень професійної спрямованості студентів» (РПС) (Т. Дубовицька).

Результати дослідження визначали з використанням t-критерію Стьюдента.

Аналіз результатів дослідження показав, що в ЕГ збільшилася кількість студентів, на відміну від КГ, на високому рівні на 17,18 %; на достатньому – на 13,75 %, а на середньому і низькому рівнях зменшилася відповідно на 26,56 % і 4,37 %.

Узагальнюючи результати сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів математики, можемо відзначити, що на формування їхньої професійної ідентичності позитивно впливають упроваджені педагогічні умови і структурно-функціональна модель такого процесу.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичний аналіз формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики та нове вирішення такого процесу шляхом упровадження педагогічних умов і обґрунтування структурно-функціональної моделі, що дозволило сформулювати такі **висновки**:

1. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дозволив виділити в узагальненому вигляді, що ідентичність – це виявлення самосвідомості, яке акцентує безперервність і тотожність свого «Я», є результатом активного процесу, який відображає уявлення суб'єкта про себе, власний шлях розвитку. Визначено різні види ідентичності: особистісну, соціальну, колективну, національну, статеву, етнічну, політичну, мобільну, гендерну, часову, професійну. Професійна ідентичність характеризується як інтегративне поняття, що об'єднує компоненти особистісної та соціальної ідентичності, містить усвідомлені й неусвідомлені компоненти, є результатом професійного самовизначення, характеристикою особистості з погляду її професійної взаємодії з навколишнім світом, що передбачає ставлення до себе як до професіонала, до професії, до членів професійної спільноти.

Професійну ідентичність майбутнього вчителя математики визначаємо як набуту в процесі математичної підготовки інтегративну якість, яка об'єднує компоненти особистісної та соціальної ідентичності, складника самосвідомості, результат професійної культури вчителя математики.

Визначено три етапи формування професійної ідентичності майбутнього вчителя математики: адаптаційно-мотиваційний, стабілізаційно-професійний та уточнювально-ідентифікаційний.

2. Професійна ідентичність майбутнього вчителя математики має структуру, яка складається із компонентів особистісного складника (когнітивного та мотиваційно-ціннісного компонентів) та соціального складника (операційно-діяльнісного та афективно-оцінного компонентів), які взаємопов'язані один з одним і виявляються у ставленні до себе як професіонала, професії, професійної спільноти. Формування професійної ідентичності в освітньому процесі у ВНЗ (у процесі здобуття спеціальних знань, формування умінь, навичок, компетенцій,

саморозвитку, самовдосконалення) та професійної діяльності (під час педагогічної практики, науково-дослідної роботи, участі в студентських конференціях, органах самоврядування, у формуванні системи суспільно значущих цінностей).

Конкретизовано критерії та показники сформованості компонентів професійної ідентичності майбутніх учителів математики. *Когнітивний* компонент (критерії – знання і уявлення про себе як особистість і професіонала, про обрану професію, про професійну спільноту); *мотиваційно-ціннісний компонент* (критерії – сформованість мотивів, цілей та цінностей майбутньої професійної діяльності); *операційно-діяльнісний* компонент (критерії – наявність сформованих професійних вмінь та навичок майбутніх учителів); *афективно-оцінний* (критерії – емоційно-оцінкове ставлення до професійних переконань і знань, емоційно позитивне сприйняття професії). Рівнями сформованості професійної ідентичності обрано: високий (сформована), достатній (нав'язана), середній (мораторій) та низький (невизначена).

3. З метою підвищення ефективності формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики визначено педагогічні умови такого процесу: забезпечення педагогічного супроводу професійної підготовки майбутніх учителів математики; використання інтерактивних форм і методів, спрямованих на забезпечення самореалізації особистості; упровадження спецкурсу «Професійна ідентичність учителя математики» для студентів вищих навчальних закладів. На основі обраних педагогічних умов розроблено структурно-функціональну модель формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики, що об'єднує такі блоки: нормативно-цільовий представлений метою, завданнями, загальнонауковими підходами, принципами формування професійної ідентичності; сутнісно-змістовий – містить етапи формування професійної ідентичності, функції, взаємодію суб'єктів навчального процесу та структурні компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний та афективно-оцінний; оцінно-рефлексивний – представлений критеріями, рівнями та результатом сформованості професійної ідентичності.

4. Порівняльний аналіз результатів студентів КГ і ЕГ засвідчив позитивну динаміку сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів математики в ЕГ. Найбільша позитивна динаміка спостерігалася на високому рівні сформованості професійної ідентичності студентів (30,43 % у ЕГ, на відміну від 13,25 % у КГ), зменшення кількості студентів на середньому рівні (47,92 % у ЕГ порівняно з 34,17 % у КГ). На закінчення експерименту в ЕГ студентів з низьким рівнем сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів не було. Це підтверджує дієвість запропонованих педагогічних умов та структурно-функціональної моделі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики. Перспективними напрямками подальшої роботи вбачаємо дослідження особливостей формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики засобами сучасних інформаційних технологій та дослідження формування професійної готовності до роботи в автономному режимі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Дундюк В. Ідентичність майбутнього фахівця: особливості і проблеми / Віра Дундюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка та психологія. – Чернівці : ЧНУ, – 2009. – Вип. 498. – С. 53–58.
2. Романишина Л. М. Професійна ідентичність фахівця: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / Л. М. Романишина, В. О. Дундюк // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. Сер. : Педагогічні науки. – Хмельницький, 2010. – Вип. 1. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2010_1_20.
3. Дундюк В. Професійна ідентичність фахівця: погляд на еталон / Віра Дундюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка та психологія. – Чернівці : ЧНУ, 2014. – Вип. 705. – С. 72–80.
4. Дундюк В. Професійна ідентичність фахівця: структурний аналіз / Віра Дундюк // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. Сер. : Педагогіка та психологія. – Чернівці : ЧНУ, 2014. – Вип. 679. – С. 58–67.
5. Дундюк В. О. Компетентнісний підхід як чинник становлення професійної ідентичності фахівця / В. О. Дундюк // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – Вип. 34 (87). – С. 169–176.
6. Дундюк В. О. Реалізація педагогічних умов і структурної моделі формування професійної ідентичності майбутніх учителів математичних дисциплін: результати дослідження / В. О. Дундюк // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : зб. наук. праць Херсонського національного технічного університету. – 2015. – Вип. 1 (12), т. 5. – С. 4–8.
7. Дундюк В. О. Становлення і розвиток професійної ідентичності майбутніх вчителів математичних дисциплін у вищому навчальному закладі / Віра Олександрівна Дундюк // East European Scientific Journal. – Warszawa, 2015. – № 4 (4), vol. 2. – Р. 113–118.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Дундюк В. Професійна ідентичність: етапи становлення у ВНЗ [Електронний ресурс] / Віра Дундюк // Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії : матеріали XII міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Переяслав-Хмельницький, 30–31 берез. 2015 р.). – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Режим доступу : <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/1721>.
9. Дундюк В. О. Науково-дослідна робота студентів як умова формування професійної ідентичності майбутніх вчителів математичних дисциплін / В. О. Дундюк // Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 7–8 серп. 2015 р.). – Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2015. – С. 26–29.
10. Дундюк В. О. Роль педагогічної практики у формуванні професійної ідентичності майбутніх вчителів математичних дисциплін / В. О. Дундюк // Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики

в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 21–22 серп. 2015 р.). – Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2015. – С. 42–46.

11. Дундюк В. О. Роль тренінгу у формуванні професійної ідентичності майбутнього вчителя математики / В. О. Дундюк // Психологія і педагогіка в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття : зб. тез. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 9–10 груд. 2016 р.). – Харків : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2016. – С. 60–63.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

12. Романишина О. Я. Тренінг професійної ідентичності для майбутніх учителів математичних дисциплін з використанням засобів інформаційних технологій / О. Я. Романишина, В. О. Дундюк. – Тернопіль : Вектор, 2016. – 32 с.

АНОТАЦІЇ

Дундюк В. О. Формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики у вищому навчальному закладі». – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2017.

У дисертації розглянуто проблему формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики. Визначено та експериментально перевірено педагогічні умови формування професійної ідентичності майбутніх учителів математики (забезпечення педагогічного супроводу професійної підготовки майбутніх учителів математики; використання інтерактивних форм і методів, спрямованих на забезпечення самореалізації особистості; упровадження спецкурсу «Професійна ідентичність учителя математики» для студентів вищих навчальних закладів). Розроблено авторську структурно-функціональну модель такого процесу, що об'єднує мету та результат підготовки студентів і реалізовувався в три етапи, які передбачають формування компонентів професійної ідентичності та встановлення рівнів сформованості професійної ідентичності майбутніх учителів математики: високого (сформована), достатнього (нав'язана), середнього (мораторій) та низького (невизначена).

Ключові слова: майбутні вчителі математики, ідентичність, професійна ідентичність, етапи формування професійної ідентичності, компоненти, педагогічні умови, модель.

Дундюк В. А. Формирование профессиональной идентичности будущих учителей математики в высшем учебном заведении. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, Хмельницкий, 2017.

В диссертации рассмотрена проблема формирования профессиональной идентичности будущих учителей математики. Определены и экспериментально проверены педагогические условия формирования профессиональной

идентичности будущих учителей математики (обеспечение педагогического сопровождения профессиональной подготовки будущих учителей математики, использование интерактивных форм и методов, направленных на обеспечение самореализации личности; внедрение спецкурса «Профессиональная идентичность учителя математики» для студентов высших учебных заведений). Разработана авторская структурно-функциональная модель формирования профессиональной идентичности будущих учителей математики, которая объединяет цель и результат подготовки студентов, реализовывалась в три этапа и предусматривает формирование компонентов профессиональной идентичности, установление уровней сформированности профессиональной идентичности будущих учителей математики: высокого (сформированная), достаточного (навязанная), среднего (мораторий) и низкого (неопределенная).

Ключевые слова: будущие учителя математики, идентичность, профессиональная идентичность, этапы формирования профессиональной идентичности, компоненты, педагогические условия, модель.

Dundiuk V. O. Forming Professional Identity of the Future Teachers of Mathematics in Higher Educational Establishment. – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Training. – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2017.

The dissertation deals with the problem of forming professional identity of the future teachers of mathematics. The different types of identity are distinguished: personal, social, collective, national, sexual, ethnic, political, mobile, gender, time, professional. Personal identity is treated as a set of traits or other individual characteristics, which differ in certain regularity or consistency in time and space, allowing to differentiate the individual from other people, and social identity is defined in terms of group membership, of belonging to a smaller or larger group, entering any social category. Professional identity is an integrative concept that combines components of personal and social identity, multi-level dynamic structure, component of self-identity, result of professional self-determination, characteristics of the individual with respect to its professional interaction with the surrounding world. It is identified three stages of its formation. They are adaptation-motivational, stabilization-professional and specified-identifying.

For the future teacher of mathematics professional identity consists of the structural components of personal constituent (cognitive and motivational- evaluative components) and social constituent (operationally-activity and affective-evaluative components) that are interconnected with each other and are manifested in relation to themselves as professionals, to the profession, to the professional community. Formation of professional identity in the educational process occurs during professional training (in the process of obtaining special knowledge, formation of abilities, skills, competencies, self-development, self-improvement) and professional activities (during

practical training, research work, participation in student conferences, self-governing bodies, in the process of formation of the system of socially significant values).

Pedagogical conditions of forming professional identity of the future teachers of mathematics are identified: providing pedagogical support of professional training of the future teachers of mathematics; creating the learning environment aimed at promoting self-realization of personality and based on the development and application in educational process of interactive forms and methods; introduction of the special course «Professional Identity of the Teacher of Mathematics» for students of higher educational establishments.

The structural-functional model of forming professional identity of the future teachers of mathematics, which brings together the normative-target, essence-contextual, evaluative-reflective and effective components, has been developed. The model is implemented in three phases (organization-motivational, stabilization-professional, specifying-identificational) that involved the formation of components of professional identity (cognitive, operational-active, motivational-value, affective-evaluative) in the implementation of pedagogical conditions and the establishment of levels of formedness of professional identity of the future teachers: high (auto-generated) sufficient (imposed), medium (moratorium) and low (uncertain).

The results of the research confirmed the effectiveness of the author's technique of forming professional identity of the future teachers of mathematics.

Key words: future teachers of mathematics, identity, professional identity, stages of formation of professional identity, components, pedagogical conditions, model.

Підписано до друку 26.01.2017 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 29.

Видавець ПП Заколотний М.І.
м.Хмельницький, вул.Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №3770 від 28.01.2010 р.